

abeceedar

Ingrijit de

Teodor Murășanu,

Emil Giurgiuca, George Boldea,

Grigore Popa, Pavel Dan, Mihail Beniuc

Stefan George

Son âme, sans doute, se fait un plante singulière
dont la racine, et non le feuillage, pousserait,
contre nature, vers la clarté. — Valéry.

În a douăsprezecea din înaltele zile ale lui Iulie trecut, s'au împlinit 65 ani dela nașterea lui Stefan George. Prilej de reculegere și popas divin pentru copilul de odinioară, ai cărui ochi mirați adânc se pierdeau pe undele purtătoare de comori ale Rinului. Acolo, în țara vinului și-a sângelui fierbinte, copilul vierului și-a îngemănat zilele cu murmurul luminos al primăverilor, aducătoare de nostalgii și miresme meridionale, cu dreptele amiezi văratice și cu poama coaptă a toamnelor, din împărtașania cărora a născut sfântul lui zel pentru virtuțile generatoare de minuni ale vinului. Cultul vinului și cultul tinereții, deopotrivă de îndatinate în țara Rinului, sunt numai două puncte luminoase în stema dumnezeștilor frumuseți create de George. Existența lui n'are unitate de măsură. Se poate intui prin mit și legendă. Crescut, ca iarba cerului și-a pământului, mitul lui Stefan George se ridică la rangul suprem de imagine cosmică. În acest veac al tuturor prăvălirilor, al profețiilor escatologice și catastrofale, al mașinismului și al sterilității, al minciunilor de stat și economice, apariția și dezvoltarea lui este un semn tot așa de revelator ca gestul începuturilor prin care apa s'a despărțit de uscat, iar lumina se revărsa din belșug peste trupurile plâpânde ale celor dintâi creațiuni. Polivalența acestui mit, a cărui adâncime și limpiditate au rezonanțele marilor înțeleșuri, sanctifică veacul prin atmosfera de religiozitate și mesianism. Puritatea lui este inocența ochiului de copil deschis virgin asupra lumii. Îți dă liniștea și seninătatea marilor cuceriri. Integralitatea lui, izvorită din cultul desăvârșit al frumosului, este cântecul luminii divinizat de vâlvățiile focului spiritual, distrugător și creator de forme, a focului care a înghițit existența de simbol al lui Empedocle, teribilul erou hoelderlinian. Sfințenia lui se încheagă dincolo de bine și de rău, în ispititorul hotar al marilor armonii. Numai cine a trecut prin existență, creind și cântând, în „Hymnen und Pilgerfahrten“ (1890—1891) în „Algabal“ (1892) coborînd prin „Buch der Hirten — und Preisgedichte“ (1895) în văile răcoroase ale Arcadiei, printre păstori și iezi, printre naiade și satiri, urcând în misterele formatoare cu „Siebenten Ring“ (1907), respirând aroma amețitoare a florilor luxuriante din grădinile suspendate în „Buch der haengenden Gaerten“, crescând teafăr cu sufletul anotimpurilor în „Jahr der Seele“ (1897), mergând pe urmele lui Virgilius, Petrarca și Dante, spre formele sublime ale preludiilor din „Teppich des Lebens“ (1899), continuând ascensiunea luminoasă spre arta unei noi Dumnezeiri în „Stern des Bundes“ (1914) și „Stern des Krieges“ (1917), articulându-și crezul și misiunea în „Blaetter für die Kunst“ (1892—1898), poate construi forma spiritualității sexagenare de heruvim din „Das neue Reich“ (1930).

* * *

A scrie despre Stefan George, înseamnă a-ți lua o foarte mare responsabilitate. Mărturisesc că sunt pătruns

până în cele mai intime fibre de conștiința acestei responsabilități. În cazul lui George, atitudinea scriitorului sau a vorbitorului devine venerație, religiozitate. Ce este cartea lui Fr. Gundolf „George”, dacă nu imnul admirativ și înțelegător până la uitarea de sine, consacrat celui mai mare maestru al imnului dela Pindaros și Hoelderlin? Acest fapt nu este o întâmplare. Forța magică a lui George rezultă din conștiința mesianității lui poetice. Consonanța între viața lui de toate zilele și poezie atinge desăvârșirea. Nimeni dela Goethe și Hoelderlin n'a ajuns la imaginea cosmică a împăcării între artă și viață ca Ștefan George. Prin el, poetul a fost reînălțat la demnitatea de vates (dați cuvântului toată semnificația lui antică), iar poezia și-a recâștigat drepturile de întâi născut. Frenesia lui pentru poezie, seriozitatea solemnă, puritatea gesturilor și a atitudinilor îi imprumută o putere și un farmec extramundar. George, omul în care conștiința cosmică s'a relevat pe deantregul, este eroul (Vezi Fr. Gundolf „Dichter und Helden”) poetic al veacului nostru. Desigur când scria:

„In jeder ewe

ist nur ein gott und einer nur sein Kunder“

avea conștiința acestei misiuni.

Numai prin devoțiunea lirică, densă și discretă, frenetică și reținută, cu accente din calmul maestos al eticei spinoziste, prin atitudinea eroică și profetică, ne putem apropia de cultul georgean. Și acest cult nu este o vorbă, ci o realitate. A mers așa de departe încât s'a creiat în jurul lui o întreagă literatură anonimă. Cercuri literare și edituri se întrec în zelul venerator.

Poeți tineri, în entuziasmul lor generos, renunță la numele lor, silindu-se, prin scrisul lor anonim, să se absoarbă în apa vie a lirismului georgean. Acesta este un cult, cu atât mai multiplu în tâlc, cu cât înfloreste în secolul al XX-lea.

Prin Ștefan George, aedul mitic al trecutului devine poetul cosmic al prezentului, păstrându-și puritatea, vigoarea și sfinția păgână.

* * *

Dacă ar fi să căutăm afinități și heroi asemănători în trecut, ar trebui, privind lucrurile din perspectivă cosmică (aceasta este o condiție sine qua non în cazul lui George), să stabilim o filieră sui generis, unind, printr'o străfulgerare, culmile constructive ale omenirii: Homer, Alexandru cel Mare, Cezar, Dante, Shakespeare, Goethe, Hoelderlin, Nietzsche, George este o continuare și o creștere în lumină, — construindu-se într'o formă unică, — a acestei filiații. Departe de noi gândul de a face din această apropiere mărturia unei influențe sau imitații. Personalitățile într'adevăr culminante, deschizătorii unor nouă comori spirituale, se înrudesesc prin însași esențialitatea existenței lor. Despre ei se poate doar spune că fac parte din aceeași familie spirituală.

George, ca existență poetic — creatoare, este un tip plastic — intuitiv. Plasticitatea lui, înțeleasă mai bine în opoziție cu picturalul unui Hofmannsthal sau muzicalitatea lui R. M. Rilke, este rezultanta gemină a unității lui interioare, de esență cosmică, frenetică în dorința de formă și lumină. Și pentru ca să nu dea naștere unei echivocități, dăm câteva din semnele distinctive ale cosmicului georgean, care diferă de ceea ce se înțelege de obicei, în special în publicistica românească sub noțiunea de cosmic. Un mod indispensabil al cosmicului georgean este împlinirea (Erfüllung). Chiar tinerețea nu este preludiv, vis sau presimțire, ci împlinire. Cosmicul însă mai presupune integralitate, centralitate, profunditate vitală, formă, mai ales forma, spirit și suflet (făcând între ele deosebire dintre Geist și Seele), toate îndreptate spre o formă unică a omenirii, sub augurii unui simbol concret, atotcuprinzător. Această expresie a universalității interioare poate lua formă plastică în cadrele obiectivității. Atunci, cosmicul păstrându-și caracterul diacritic față de haotic, devine putere

atofcreatoare, identică cu acel nisus formativus, esențial în logos spermatikos.

* * *

În poezie ca și în religie valorează numai cuvântul devenit carne, numai carnea devenită cuvânt (Gundolf). Căci limba este esența omenirii, o putere cosmică de temelie. Această virtute a fost reactualizată și fecundată de George în timpul nostru. El a deschis din nou prăpastia între poezie, ca expresie cuvântătoare a omenirii elevate, și literatură, înțeleasă ca un mijloc de întreținere și instruire. El a desrobit cu o tărie înspăimântătoare limba poetică din sclavia celor două generații de epigoni post goetheani, redând „marei noțiuni de Poet“ (dem grossen Begriff „Dichter“), aureola trecutului și demnitatea virilă. Limba, privită din punctul de vedere al lui Gundolf, care a renunțat la creația lirică numai pentru a se consacra interpretării și relevării lui George, este substanța sufletului uman, ea este pentru suflet ceea ce este sângele pentru trup, iar puterea limbii este forța generatoare a sufletului. Purificarea acestui sânge german, pentru a-l face mai capabil în vederea adevăratelor creații, a fost gândul cel mai urgent al lui George. Numai cine reînvie conținutul limbii slujește numele de poet sau profet, — prin aceasta se înrudesc, — și prin aceasta se deosebesc esențial de scriitori și de genialiști (Schriftsteller și Genialisten).

Creația limbii presupune renașterea sufletului. De aceea toate geniile religioase au fost creatoare de limbă, și toate creațiile, chiar dacă n'au țâșnit dintr'un impuls re-religios, poartă pecetea sfințeniei. Versul, simbolul proximal al poeziei, este liturgic și magic.

Deschizând acum un ochiu curat asupra lucrurilor, înțelegem maestratea profetică a lui George. După cum în mitul tuturor începuturilor cuvântul a fost indispensabil creației, la fel este pentru creația poetică. Prin aceasta, George se apropie de sublimul demiurgului. Sub vraja acestui plastic, chiar apa, prin puterea generatoare de forme a focului interior, devine statue.

George este un inovator și un creator de forme cosmice! Formele nasc din misterul unei inimi mari, care este lege, sânge și spirit, și care se întrupează în Erou sau Mântuitor, în Poet sau Înțelept. Această sănătate spirituală, chiar când se înfioară de tragismul sfârșitului, nu face decât să îndumnezească omul și să umanizeze divinul:

„Und wenn die grosse nährerin im Zorne
Nicht mehr sich mischend neigt am untern borne,
In einer weltnacht starr und müde pocht:
So kann nur einer der sie stets befocht

Und zwang und nie verfuhr nach ihrem rechte
Die hand ihr pressen, packen ihre flechte,
Dass sie ihr werk willfährig wieder treibt
Den leib vergottet und den gott verleibt.“

Numai cine s'a ridicat, prin ținuturile înșorite ale formei poetice, la spiritualitatea divină din „Das neue Reich“, poate fi numit heraldul unui ev nou și a unui nou Dumnezeu, deschizând drumul luminii prin versuri profetice:

Gottes pfad ist uns geweitet
Gottes land ist uns bestimmt
Gottes krieg ist uns entzündet
Gottes kranz ist uns erkannt.
Gottes ruh in unseren herzen
Gottes kraft in unserer brust
Gottes zorn auf unsren sternen
Gottes brunst auf unsrem mund.
Gottes hand hat uns umschlossen
Gottes blitz hat uns durchglüht
Gottes heil ist uns ergossen
Gottes glück ist uns erblüht.

Această întâmpinare, mult prea departe de a da o imagine integrală a personalității poetice a lui Ștefan George, o vreau un popas de urare și venerație, făcută acelui, care, încheind al treisprezecelea lustru al vieții, deține încă în crinii brațelor sale destinele poeziei. Grigore Popa

Marină

Pentru Y. Rossignon

Mai ții minte scumpa mea
Marea, peisagiu antic,
Ce frumos se logodea
Cu portretul tău romantic?

Păsări fălăiau pe aproape
Semne albe, flori ovale,
Hăt în larg creșteau din ape,
Peste valuri, catedrale.

Păsări mari țipau metalic,
Mă 'ntristau atunci zehirii
Și-aș fi vrut delfini să 'ncalic
Pentru zările iubirii.

Pe când harfele tăcerii
Cum alunecau eolic,
Indulcind secretul serii
Fără seamă melancolic!

Numai spuma sburătoare
A scrâșnit în salt amarnic,
Frământându-și în splendoare
Diamantul ei zadarnic . . .

N. Caranica

Cu toamna spre moarte

În noaptea ce 'nădește beteala aurorii
cu lacrimi de stele, ucigașe —
priveghiu de taină fratelui din fașe
îi țin în sbor rotit lăstunii și cocorii.

Tăcerea, mamă bună, îl îmbracă 'n albă cămașe,
mladă albă-i pune 'n mâini din plopii morii —
înfrățiți îndeamnă călătorii
murgul toamnei, în zurea albă, pe ogașe . . .

Deapururi gândul s'a pierdut în hău,
fără urmă, fără umbră, visător,
desbrăcat de bine și de rău.

Unde te-am pierdut, suflet mic? Zăvor
pus-ai la plecare pe lăcașul tău . . .
Să te prind aș vrea, să te plâng mi-e dor.

Radu Brateș

Fragment

Era de speriat . . . Atâta învățătură, ca la călugărul franciscan, mai rară! Două predici, una ungurească, cealaltă germană, apoi fără pauză, nici pregătire, o a treia în românește . . . Vorbea atât de îndemânatec, încât nu i-ai fi deosebit, după limbă, neamul . . . și frumos, frumos! . . . că însuși Nemții și Ungurii nu se îndurau a plecare. Și doar vremea nu era prielnică unei întruniri în aer liber . . . Frig împuiat cu păclă, cum e mai rău, și pe pielea întărită, aburi țepoși punctând parcă fiecă por.

Fratele propovăduia din tindă bisericii, oamenilor adunați în piață și stradă.

Maxim nu putea pierde o atare ocazie; îl obliga parcă un sentiment de cinste profesională. Ecleziast renumit . . . predică în drum, pentru toate urechile . . . Deci, un soiu de provocare . . .

Avea să-l urmărească de-aproape. Cine știe? Tocmai pe cei mai grozăviți oameni, îi poți prinde cu un punct slab, o minciună sau o contradicere.

Vorbise până atunci, despre misterul întrupării Domnului, prin Sfânta Vergură. Pentru Maxim, chestiunea era rezolvată scripturalicește. Isus nu putea fi o ființă întrupată, căci în acest caz, El nu și-ar fi putut îndeplini mernirea de răscumpărător.

Și totuși . . .

Atât de frumos vorbea călugărul, atâta pasiune punea și atâta cărturărească știință, încât mintea se lăsa

lunecată, pe răzoarele cuvintelor, fără să se oprească, după cuviință, la brazda înțelesului adânc. Argumentele scripturistice, izvoarele tradițiunii și însăși temeiurile rațiunii, explică franciscanul, obligau la următoarea încheiere. Domnul nostru Isus Hristos în întruparea Sa a ieșit la lumină, fără ca pânțelele unui trup de femeie să se fi deschis. Prin urmare vergura Maria era intactă. Ființa lui Isus putea străbate porțile încuiate, „înainte de naștere, după cum le-a străbătut și după moarte”. Apoi: Isus venit să alunge stricăciunea, nu putea strica o feciorie... Căsătoria Sfintei Vergure, doar o formă, pentru ca Ea, dând naștere unui prunc, să nu fie ucisă cu pietre, cum cerea proasta prejudecată a Evreilor.

Maxim își surprinse plecaciunea minții și se îndârji. Ce Dumnezeu, se lăsa prostit ca un copil!.. Mai, mai, să creadă... Frumos, frumos... dar adevăru-i adevăr!..

Călugărul vorbea acum despre grație. Să fie atent.

— Frații mei iubiți, dacă după căderea protopărinților noștri, Dumnezeu încă a binevoit cu noi, să nu uităm, că acest dar este condiționat de fapta bună... Fapta bună, frații mei iubiți... fapta bună!.. Sunt oameni chiar și teologi, care intenționat, nesocotesc importanța ei. Natura omenească s'a stricat de tot — spun dâșii — prin păcatul original... Omul supus concupiscenței, nu se poate justifica... deci, zădarnică orice strădanie. Numai grația singură poate da mântuirea...

Călugărul clătină dureros, capul: câtă greșală, adică.

— Își ascund, fraților, la adăpostul dogmaticelor propozițiuni, pofta de bucuria pământului...

— Horvath... gândi Maxim.

— Mai mult... Își ascund astfel, nedreptatea judecăților...

— Ca Prăgoi... răspuse sieși Maxim.

— Sau setea de putere...

— Bădițoiu... completă iute pocăitul.

— Altul e adevărul... Omul, prin merit, capătă o augmentare a grației, în lumea aceasta... și tot prin merit, el capătă puțința vieții veșnice, sau dimpotrivă, pedeapsa iadului.

Atenția lui Maxim pleșni, ca aș gumiilastic. Iadul... Iată-te trădat; Iudo!...

Tot prestigiul câștigat prin erudiție și oratorie, pieri, ca o vedenie. De ce nu puteau oare discuta împreună? L'ar fi încolțit cu întrebările, ca hengherii, cănele alungat. Iadul? Din ce documente, se dovedea ca loc de tortură? Poate, din mintea perversă a ecleziaștilor catolici?... Și viața veșnică... Unde se înfăptuia ea?... În cer? Pe pământ? În alte planuri? În alte lumi?... Și grația?... Cum se împacă laolaltă cu planul divin al vârstelor? Și a doua venire a Domnului condiționează sa nu, o nouă creație? Dar restaurația?

Maxim își opri cu voință, tainica sa dispută.

Călugărul începuse să implore lumea:

— Fraților, n'ascuțați de răuvoitorii, care-au pus gând spurcat, sufletelor voastre... Stricați până'n măduva oaselor, ei se bucură, stricându-vă și pe voi... După pofta iubirii, nu există alta mai vătămătoare trupului și mai innebunitoare minții, decât pofta averii... Și mai ales, a averii nemuncite...

Călugărul își prinse, îngrozit, capul între mâni.

— Fraților, sfătuiți piezișe vă învață să atacați moșia capelei, moșia sfintei Vergure.

Scurtă tăcere. Apoi:

— Moșia sfintei Vergure!...

În adunare, tăcerea se încorda ca un arc. Ce-avea să vie? Infrișător blestem, sau minune ne mai pomenită...

— Ați îndrăsnit, frații mei iubiți, atare nelegiuire?... Voi, ostașii credincioși ai sfintei Vergure...

Și gonind cu mâinile vedenia, straturi, straturi, dinaintea ochilor:

— Nu, nu... asta-i cu neputință... Nu pot crede, că ați prefăcut în pietre, sfintele Ei lacrimi... Că i-ați mințit darul și apoi ați înșelat-o... că în tovărășia celor

din iad, v'ați înrolat în oștirea lui Antecrist... Fraților, nu înnoiți crima lui Irod, lovind prin mamă, fiul... Fraților, nu secați izvorul lacrimilor, orbind ochiul, ce pentru voi odrăsleşte în lacrimi... Fraților, nu săpați groapă comorei tămăduitoare, să nu se usuce carnea pe voi, ca la mumii... Fraților, nu vă bucurați de pământ, căci pământul, pe care-l râvniți cu o gură, vă râvnește cu mii de guri... Și gura lui, e mormântul... Pământul e fiară..

— Pe asta ar trebui să-l picnesc eu, ca pe Calistrat.. gândi Maxim.

Dar gândul îi stătu pe loc. Tipăt de desnădăjduit, de om, în cumplită suferință, spintecă pe din două, trupul adunării.

— Părinte, scapă-mă... părintee!...

Lumea, înfricoșată, deschise pârție. Un om, frânt de mijloc, de durere, înainta încet, păzindu-și cu mâinile jumătățile pântecelui: Gânscă!

— Părinte... bunule... Sfinte Părinte...

Și oprit în fața călugărului, începu să se spovedească.

— Părinte, adevăr ai grăit...

Și întorcându-se către oameni, cu mâinile în sus, ca un preot cu darurile sfinte.

— Fraților, priviți-mă... Eu m'am bucurat de pământ străin... și pământul s'a prefăcut în șarpe, care-mi mistuie acum, măruntaiele...

Dar puterea nu-l ajută și se prăbuși deodată la pământ. Nimeni nu îndrăsni o mișcare. Prin căderea lui, se înfăptuia un semn divin.

— Luați-mi pământul, fraților... Luați-mi-l tot, tot... Să nu-mi rămână nici sgrunț de mușuroiu... Dar duceți-mă întins pe targă... iute, la sfânta Vergură... la Sfânta care plânge...
Victor Papilian

Din romanul „In credința celor șapte sfeșnice” care va apare în cursul lunii Decembrie.

Elegie 'n noapte

De m'aș stinge eu, tu, sora mea,
Năucită pe cărări ai plânge,
Rază 'n ochiu-ți de s'ar mai răsfrațg Library Cluj
Tot mai mult lumina-i te-ar durea.

In privirea-ți, ape întunecate
Ineca-vor florile luminii,
Ca în inima-ți zdrobită, spinii
Să aprindă flori însângerate.

Glasu-ți ar vibra 'n arpegii stinse:
Unduirea lui un plâns de ape,
Cum o mână-ar adia pe clape
Note din întunecimi desprinse.

Și 'n nemărginita înoptare
Ție nu ți-ar arde nici o stea,
Ți-ar fi stingerea grăbită, sora mea:
O scântee 'n noapte călătoare.

G. Bobei

Fereastra

Fereastra noastră se deschide 'n cer
în aurora pură și mezină.
Sub ea poteci cu flori de colier
se duc în zări și se întorc lumină.

Și noi cântăm în ceasul safirin,
serafi de-argint la geamuri de baladă.
Pe scări de trandafir și rozmarin
grădinile se urcă să ne vadă...

Și 'ntr' un amurg vor îngheța cărări
și parcurile, stinse căi de lapte.
Fereastra s'o închide către zări
și s'o deschide, vânăta, în noapte.

Radu Gyr

Broasca

Sătatea la malul râului, întins pe nisipul arzător, Boabe de diamant se rostogoliau sclipind pe pielea lui arsă de soare și corpul său slab și delicat tremura încă de durerea loviturilor pe cari le primise dela fratele său. De câte ori își aducea aminte, o mânie surdă îl silea să-și strângă pumnii și dinții aproape convulsiv, până când slăbi de obozeală. Planuri întunecate de răzbunare îi treceau prin cap, umplându-l de o bucurie bolnăvicioasă. Se vedea șef de trib indian, într-o splendoare de paradă și culori cu o cunună semicirculară de pene colorate pe cap, cu pielea tatuată și un arc de bronz în mână, stând drept pe un tron ridicat, cu ochii pierduți în zare. Deodată intră doi luptători indieni și, prosternându-i-se la picioare, vor anunța :

— „O, suprem fiu al Soarelui, am adus un prizonier alb, care vâna în pădurile voastre“.

El va spune majestuos :

— „Aduceți-l înăuntru!“

Atunci luptătorii vor târi înaintea lui pe fratele său, palid de frică și încrunțat. Când îl va recunoaște, va scoate un țipăt de surpriză, însă el va sta neclintit și pe trăsăturile lui nu se va citi nici-o schimbare.

— „Ascultă Față Albă, va spune el pe un ton — rezonant — ai vânat în pădurile noastre, violând legile sacre ale tribului. Vei muri cu moarte grozavă, ca să dai exemplu lumii, că Fiul Soarelui e un șef drept și răzbu-nător, care se ține de cuvânt. — Legați-l de copac!“ va porunci oamenilor săi.

— „Nu mă cunoști“? Eu sunt Dănică, fratele său!“ va striga el, căzând în genunchi înaintea lui. Cu ochii fulgerători, îi va striga în față :

— „Îți aduci aminte, când am fost mic și slab și m'ai bătut? Atunci pe mine nu m'a apărat nimeni! Acum însă sunt mare și tare și sunt șef de trib și mii de supuși ascultă tremurând ordinele mele și voi face cu tine ce-mi va place. — Legați-l de copac!“

Luptătorii vor apuca brutal pe fratele său care va protesta și va încerca să se smulgă, rugându-l cu țipete desperade să-l ierte. Însă el își va întoarce capul și luptătorii îl vor târi afară pe fratele său și-l vor lega de un arbore în fața cortului. — Aici el își închipui scena chinurii cu culori brutale și atât de vii, încât se scutură de plăcere.

Sări sus brusc și începu să danseze pe nisip cu mișcări săltărețe un dans ritual sălbatec, pe care numai el îl cunoștea, apoi se scobori la râu. Intră în apă până la glesne și, ridicându-și capul, ascultă.

De după colitură, murmurul îndepărtat al cascadei țesea pânza tăcerii opace. Soarele aprindea fluturi de flăcări scânteietoare pe râu ce palpitau și fâlfâiau și se stingeau ca niște licurici. Cerul incandescent se aplecă deasupra dealurilor îndepărtate și la marginile orizontului pluteau în ceață câțiva nori vagabonzi. În adâncimile apei șuerau tufe și trestii tremurătoare și jos, jos în profunzimi ademenea, fioros și amețitor, cerul. Peste tufe, o cioară plană o clipă, dar dispăru îndată, ca umbra unui gând rău.

Arborii cu frunzele transparente se topiră în azur și întinzându-și crengile, respirau soare, legănându-se cu undulări somnoroase.

Copilul se aplecă și ridică o piatră. O învârti printre degete, și, inclinându-și capul cu pricepere, o asvârli cu o mișcare dibace.

Piatra sfâșie oglinda apei, și, jucată de plânsetul cristalin al valurilor, ajunse la celălalt mal cu sărituri elastice. Surâse mulțumit, gândindu-se la fratele său, care avea treisprezece ani și era elev de liceu, dar nu știa să asvârle așa ca dânsul.

Dar fața lui se întunecă și pumnii i se încleștară din nou, și din nou îl năpădi durerea și rușinea că s'a lăsat bătut și, sforțându-se să nu plângă, înghițea lacrimi sărate.

-- „Scârbosul!“ erupse strigătul din el. — „Scârbosul!“ repetă mai încet. — „Să-l ia dracul!“ Furios, dădu cu piciorul în nisip să se înfoarne, ca să evite norul de praf, care se ridică. Dar deodată scoase un țipăt de bucurie și se aplecă.

În nisip zăcea, mare, cenușie și strivită, o broască. O ridică și-o examinează cu interes. Desigur, a călcat-o cineva de mult, căci era uscată cu desăvârșire și nu avea nici un miros. Cu membrele înfinse, părea că a încremenit într-o poziție de săritură, pe care n'a reușit s'o desăvârșească și-a rămas suspendată undeva în neant.

O privi încântat și, cu mare grijă, o împachetă într-o bucată de hârtie

Soarele se iluminează zâmbindu-i și surâdeau dealurile, apele și cerul, iar arborii se înclinau prietenos și ocrotitor asupra lui.

Olga Caba

Considerații despre cunoștință

Cunoștințele noastre despre lume și viață, postulează, axiomatic, existența a doi factori: subiect și obiect, convingerea în existența noastră proprie și convingerea în existența lumii externe. Lucrul acesta este în deobște cunoscut și nimeni nu-l contestă. Acești doi factori: subiect și obiect, trebuiesc admiși principial în orice cunoștință, indiferent de felul cum se concep și rolul ce li se acordă în dobândirea ei. Lipsa unuia dintre factori atrage după sine imposibilitatea constituirii cunoștințelor. Un ochiu în neant sau într'un spațiu vid, nu va vedea nimic, dupăcum lumea fără un ochi care să o vadă n'ar însemna nimic, din punct de vedere cognitiv,

Obiectul este marea realitate: mediul cosmic, social și psihic individual, cu complexitatea fenomenelor lor. Subiectul este omul; fragmentul de realitate conștient de sine, dotat cu inteligență, care se străduiește să înțeleagă obiectul; agentul care posedă funcția cognitivă, spiritul. Lumea și viața, cosmosul întreg, multiplu și variază nuanțat ca formă de manifestare, se prezintă ca un tot închis și enigmatic iar în sânul lui subiectul se năzuiește să descifreze tainicul, să găsească sensul și ordinea din cosmos. Subiectul însuși, ca parte, se integrează în totul cosmic și devine obiect de cercetare când direcția investigațiilor se întoarce din exterior spre interior, când actul cognitiv din subiect își plasează obiectul de cercetare de pe planul obiectiv pe cel subiectiv. Atunci subiectul se întoarce spre sine însuși și devine obiect. Singur actul cognitiv rămâne să prezinte subiectul deși își studiază propriul lui suport și propriile lui acte, fiind actor și spectator în acelaș timp. Cu toate acestea nu se va ajunge la nici un rezultat când se va încerca să se reducă unul dintre factori la celalalt pentrucă chiar dacă va rămâne numai actul cognitiv pur, cu speculațiile lui despre lume și viață și propriul lui suport, dualismul subiect — obiect se va menține integru ca un leit-motiv și condiție necesară a oricărei cunoștințe, deoarece cunoștințele noastre sunt posibile numai în relația celor două postulate, principii axiomatice chiar, subiect și obiect.

Obiectul este un factor pasiv, static, în cunoștință; subiectul cel activ, dinamic. Obiectul nu se mișcă, nu luptă pentru a studia și înțelege; el rămâne inert și nepăsător în fața problemelor; nu are curiozități și veleități cognitive. Activ este subiectul, prin activitatea spirituală din el. În subiect se localizează demonul curiozității și și dorul de a ști. Și această curiozitate neînfrănilă, pornire adânc înfiptă în sufletul omenesc, este originea cunoștinței. Ea face subiectul să fie activ. Împins de ea, din interiorul subiectului, ca un vulcan, izbucnește activitatea spirituală, se prezintă în realitate, se oprește asupra obiectului, luptă să-i descifreze tainele și să i le înțeleagă. Căci omul, cu ajutorul spiritului său, își dă și și-a dat întotdeauna seama că acțiunile lui nu sunt în totul libere, că există un imponderabil care le dictează și le directivează, că faptele lui sunt încadrate în anumite li-

mite și conduse de forțe independente de el. Impresia unei ordine cosmice planează deasupra tuturor, ordine ce se impune dinafară, prin natură și prin societate, fără să se dorească și fără să se accepte cu plăcere. Aici, în sânul acestei necesități cosmice, intențiuni frumoase dau rezultate contrare așteptărilor; entuziasme se curmă brusc, fără să se poată explica, dece. Motivarea lipsește sau este așa de complicată încât nu poate fi descoperită. Intervine un neîndurat și inexplicabil „neexprimabil” care incurcă planurile omului. Și tocmai misterul dimprejurul „inexprimabilului” atrage curiozitatea subiectului. Prins în mrejele necunoscutului, se sbate, protestează și când nu mai poate scăpa, se supune dar nu renunță să se întrebe asupra tainelor ce-l împrejmuesc. Viața socială, individuală și natura, cu diversitatea fenomenelor lor, trezesc și ațâță curiozitatea omului, întâi ca un fel de teamă și apoi, când poate descoperi și explica unele dintre enigme, cu plăcere și mulțumire. Sufletul omenesc se lasă antrenat și târît de această curiozitate și se avântă pe cărările întortochiate și greu de străbătut ale cercetării ce duc la cunoștință. Găsește, în acest mers spre cetatea adevărului, o adevărată plăcere, o beție asemănătoare cu beția jocului din epoca copilăriei și insașiabilă întocmai ca ea. Și cu cât se avântă și progresează mai mult cercetarea, cu atât ar merge mai departe, demonul curiozității nefiind niciodată mulțumit oricât de multe ar afla. Telul este să ajungă cât mai sus, să atingă culmi tot mai înalte și să deslege toate enigmele obiectului, a vieții individuale, sociale și cosmice, dacă se poate.

Din acțiunea subiectului asupra obiectului rezultă cunoștința.

Spiritul, activând asupra diversității faptelor din cosmos, sesizează natura lor, prinde relațiile dintre ele și formulează legile după cari se comportă aceste fapte, creiază tipare în cari toarnă și modelează realitatea, ne procură, cu alte cuvinte, cunoștințe despre realitate. Căci cunoștința însemnează un mănunchi de idei, clasificate și ordonate după anumite criterii, prezentate într'un sistem ca un tot unitar, o ordine, iar ordine nu există decât acolo unde intervine activitatea spirituală și introduce, în complexitatea și varietatea fenomenală, o anumită sistematizare. Fenomenele, cu legile ce le stabilesc destinul, datorită activității spiritului (subiectului), ca sub influența unei baghete magice, se lasă descifrate și prinse în formule. Legile cosmice, destinul universal, nu se prezintă oricui, ci se lasă sesizat numai de observatorul atent și pătrunzător care, prin forța cognitivă a spiritului lui, discerne esențialul de neînsemnat, generalul de particular, eternul de comun și vremelnic. Fără efortul, munca și aprecierile gânditorilor, oricât de măreață ar fi priveliștea lumii, oricât de evidente legile ce guvernează universul, nu ar fi cunoștințe; lumea ar rămâne fără importanță și nu ar însemna nimic, din punct de vedere al cunoașterii.

Deci, cunoștința nu este nici în obiect nici în subiect ci rezultă din interpretarea obiectului prin subiect; este un rezultat al efortului făcut de subiect ca să prindă natura și înțelesul obiectului sau, în termeni mai expliți, cunoștința este produsul muncii spirituale depusă de om ca să sesizeze lumea și viața, cu destinația și rostul lor. Prins în vârtejul faptelor cosmice și sociale, în contact permanent cu ele, constrâns să se adapteze lor sau năzuind să le capteze și să și le adapteze necesităților lui, omul s'a străduit să între în legătură cu faptele, le-a analizat și clasificat, pe cât i-a fost posibil, ca să le prindă rostul și să le tâlcuiască. Rezultatul a fost construirea unui mănunchi de idei despre fapte, o sumă de categorii • spirituale, mai bogată sau mai săracă în conținut, mai mult sau mai puțin în acord cu faptele, după forțele spirituale ce le-au formulat, idei-categorii după care omul ordonează faptele și prin prisma cărora vede, judecă și apreciază realitatea, ia atitudini și activează asupra ei. Demonul curiozității din sufletul omului, secondat de imperativul necesităților vitale, au pus în mișcare forța

cognitivă și de invenție din el, l-au împins la studiul realității și l-au dus la achiziționarea de cunoștințe. Cunoștințele au devenit apoi un instrument în mâna omului pentru a lua poziție față de natură și, dacă instrumentul este mai puternic, ducându-l chiar la supunerea și dominarea naturii.

Ion Covrig-Nonea

Cărți

D. D. Roșca: Mitul Utilului, Cluj, 1933

Desigur, trebuia să vină Dl. D. D. Roșca, intelectualul de înaltă calitate, crescut în altă atmosferă spirituală și format la izvoarele unei culturi multisekulare, să ne analizeze și să ne arate păcatele. Trebuia însă adăugat că păcatele, înfierate cu atâta perspicacitate de Dl. Roșca, nu sunt exclusiv românești și fără excepție ardelenesti. Slăvirea utilului, ca valoare atotputernică și atotstăpânitoare, caracterizează o bună parte din popoarele europene cu vechi și serioase tradiții culturale. Acest iureș al utilului, împotriva căruia au protestat cele mai luminate fețe ale apusului cărturăresc, este o consecință firească — nejustificată — a simplistei filosofii materialiste, din a doua jumătate a secolului trecut. Este, deci, parțial explicabil — prin această filieră — de ce utilul este cea mai pregnantă categorie culturală a intelectualului român. Acest fapt însă nu tăgăduiește valoarea excepțională a cazurilor singulare. Ne gândim acum la câteva personalități din cultura românească rămase înafară de sfera utilului, deși au gândit și au propovăduit adevăruri în epoca celui mai crâncen materialism. Mărturiile trecutului sunt Titu Maiorescu și Coco Demetrescu-Iași, ambii profesori de filosofie, gânditori cu puternice nuanțe idealiste. Prezentul ne oferă pilde vii în filosofia D-lor Lucian Blaga și D. D. Roșca.

Nu e intenția mea de a rezuma studiul miezos al D-lui Roșca. Mă opresc doar asupra semnificației lui și asupra câtorva considerații generale.

Privind în adevărata lumină, studiul D-lui Roșca este o serioasă și documentată încercare de tipologie culturală românească. Dela lucrarea D-lui Ibrăileanu „Spiritul critic în cultura românească”, scrisă cu o vădită simpatie pentru moldoveni, și realizată într-un cadru strict literar, nu mai găsim o încercare simbolică. Explicația acestei lipse o găsim în insuficiența pregătirii filosofice a criticilor noștri literari, (asupra cărora vom reveni) dar mai ales în absența totală, până nu de mult a studiilor de filosofie a culturii. Meritul D-lui Roșca constă tocmai în complectarea acestor două lacune și în efortul constructiv de explicație cauzală a tipului de cultură utilitaristă (dacă se mai poate numi cultură).

Ceeace împrumută o valoare excepțională acestui studiu este explicația genetic-cauzală a mentalității utilitariste românești. Aceasta nu o poate face decât un om cu o temeinică pregătire filosofică, cu o atitudine conștientă și unitară în fața lumii și a vieții. Din aceste motive „Mitul utilului” câștigă o valoare incomparabilă față de diatribele și tribulațiile improvizate la adresa Românilor, în special a Ardelenilor, răspândite din abundență prin subsolurile sau paginile culturale ale gazetelor.

Rechizitorul spiritual al D-lui Roșca este crud, dar just. Spiritul de înaltă temeritate virilă în care este conceput și realizat este suprema garanție a obiectivității lui.

Timizii noștri intelectuali (de ce să n'o spunem) de factură utilitaristă, — strângulați pe diferite căi, de obsesia catedrelor Universitare, — au mult de învățat din „Mitul Utilului”, maicutareseama două lucruri:

1. Să-și verifice insuficiența pregătirii culturale înainte de a se erija în deschizători de drumuri și șefi de școală.
2. Indrăzneala spirituală este cea mai primejdioasă manifestare a libertății creatoare, izvorâtă din cunoștința curată a propriei valori și din credința neclintită în primatul posibilității.

Grigore Popa

Carnet

Dimineața când mă trezesc din somnul greu al învinșilor, din somnul celor ce se dau cu totul nopții, am o senzație ciudată. O părticică din mine, decupată din eul bogat, se găsește ciudat de singură. O mirare care ține câteva minute e deșteptarea. Mirarea e aprinsă, e intensă ca un semn de întrebare electric, suspendat, un fragment sinuos de fulger. Incet, încet, eul risipit se adună plictisit iar semnul de foc pălește. Scânteind de roua hoinărelii pe meleaguri de vis, bucăți din mine vin și se înșurubează având pe chip ceva din voluptatea descompunerii nocturne. Ele vin din grădini bizare de obsesii liberate de somnul agitat din corole de coșmare. Marele samsar, instinctul de conservare, mă anunță că ziua trebuie trăită, trebuie să te sbați în ea, să muncești sau să lenevești, (ceea ce e obositor ca și a munci), să scrii versuri, să urmărești femei... Ziua mea e simplă, exterior. Zi fără întâmplări. În schimb în interior, o uzină prodigioasă, o febrilă fabrică de păpuși umplute cu rumeșătură de ferăstrău, e în activitate. Toate creațiile orgoliosului suflet de altă dată sunt acum numai păpuși, păpuși jalnice. Sunt create, apoi distruse, căci nu există deuseu pentru ele.

Ionel Bălan

Pentru scriitorul cucerit de cele ce se înalță peste undele unui veac, momentul real are puțină importanță în lumina contemplației pure. Pe lângă micile mizerii ale vieții, el trece cu ochii plini de soare, deaceia el le disecă importanța și le utilizează doar ca simple imagini pentru cântecul mare, cu foșnet de pădure și apă stropită între pietrii. Expresia nu-l doare, iar cuvântul îl cheamă dintre semne cu numele pierdut. Fragmente de suflet, fragmente de gând, el le închide în cuvinte care tencuiesc clădiri cu ferestre spre infinit. Risipire de gând în imagini care se frâng în bucăți, oglindind fiecare o parte de cer și umbră — iată viața lui... Astfel este considerat scriitorul de către cei mulți, cărora li se dăruie cu zâmbet stins, copleșit de destinul care-l apasă. Și e un adevăr și o minciună în aceste considerații. Scriitorii ei înșiși ne-au desvăluit partea de adevăr, încât minciuna o culegem ca pe o floare de neghină din câmpul lanurilor verzi. În volumele de Studii și Documente Literare ale D. I. E. Toroușiu se aruncă lumină tocmai asupra acestor unghere care nu se lasă văzute de toți, dar care sunt cu atât mai importante. Scrisorile către prieteni sau cunoscuți ale scriitorilor ne arată reflexiile sincere și reacțiunile spontane față de fenomenele vieții. Scriitorii îndură necazurile vieții cu o cutremurare pe care și-o rețin față de lume, dar care se indentifică în scrisul lor. Biografiile își găsesc justificarea muncii lor de căutători de icoane ascunse tocmai în această psihologie a scriitorului. Personalitatea lui, ei o încheagă din părți de viață, iar înrudirile temperamentale le descoperă din manifestările vitale. Pentru spațiul mic al acestui „abecedar”, e de ajuns să însemn scrisoarea cu simetria alterată a poetului baladelor și mlădiierilor de holde, Gheorghe Coșbuc, către Ioan Slavici din 1887: „Cât pentru frați și cumnați, toți capete cu lumină și popi, încât nu le prea vorbesc multe. Mi dau sfaturi tot contrari firei mele, de intențiunile mele rād și de pașii mei își bat joc, ei sunt prea prozai pentru mine, asta e sfânt, și eu sunt prea domol, prea simțitor și prea nalt pentru ei: caută să tac... Te rog ca D-ta să nu te superi de-așa scrisoare, dar mai din adins te rog să nu te necăjești dacă obrăznicesc a cere iar ajutorul D-Tale. Ajutor spiritual nu cer, nici doar că mi-ar trebui, am gătat cu dānsul, vreau să mă duc deacum orbește unde mă va duce lumea! Dar un ajutor material, sau tradus: ceva bani îndrāsnesc a cere. Las' că-mi e rușine a cere, dar — ce să fac:” Iată cum se reflectă în scrisorile intime ale artiștilor lumea de nevoi mici, dar care răstoarnă echilibrul unei vieți de creație și dāruire. Și ne descopere omul înlāntuit de lut, ticluind

slove și idei. Deaceea, lui I. E. Torouțiu ne îngăduim, deși târziu, să-i trimitem cuvinte de urare și îndemn pentru studiile și documentele apărute și cele ce au să vină . . .

Radu Brateș

Andrei Székely de Várhegy, numele celui mai nou poet săcui, trăește în Ungaria, la Lilafüred, chelner angajat la Hotel Palota. A început să scrie înainte cu doi ani, când l-a chinuit un mare dor de casă. A învățat singur franțuzește, nemțește și englezește, Versurile-i vor purta titlul „Réka királyné gyöngye” (Colanul Reginei Réka). Scriitorul Móricz Zsigmond a spus că dela Arany, în literatura maghiară nu s'a mai scris asemănător. Volumul îi va apare cu cheltuiala tânărului conte Gavril Haller care se prepară de preot reformat la Academia Teologică din Sárospatak. Acest conte îi prefătează volumul. Redăm în traducere liberă un fragment din noul poet, *Mit secuiesc*:

Mama Noptii s'a lăsat pe ciomagul din raze de lună
Leagă flămuri negre de vârful pădurilor
Face să picure lacrimi dese pe lemne, pe flori
Bătrânul pământ își stămpără bine setea aprinsă,

Aurora își face loc cu coatele în târnațul nopții
Flutură flămură roșie în dansul nuntașilor
Jos, în valea întunecoasă, Domnul Fulger bate în pinteni,
Dispută scurt cu focul dracului.

Mama Lună se deșteaptă și fuge în coliba ei.
Fata Soarelui vine dansând dans de purpură
Dimineața cu gust de pământ, neastâmpărată și roșie,
Smulgându-și vălul păduratec, sare cu voie de țânc.

Sub nouăși albi se depărtează fulgerul,
La apariție-i Doamna Luminei pirue în triful străbun
Il salut pe bătrânul tată cu căciula 'n aer
Pe soarele sfânt, strălucitor, al zeilor și al oamenilor . . .

În cadrul unor justificate festivități, în toamna aceasta, Ungurii comemorează cincizeci de ani dela moartea lui Ioan Arany. Poet tradiționalist prin excelență, având multe afinități cu Alexandri și Coșbuc, în jocul atâtor gusturi capricioase, Ioan Arany a înfruntat cu dârzenie aspra și necruțătoarea probă de foc a timpului. O jumătate de secol, de când i-a căzut draga pană din mână, n'a putut așterne crustă de rugină pe metalul prețios al operei sale. Faima poetului a sporit cu anii. Astăzi, alături de critica obiectivă și conștientă, nația maghiară, își recunoaște, în opera acestui poet, întruparea eternă și fără egal a celor mai caracteristice trăsături etnice. Literatura maghiară nu se mai poate concepe, în ceea ce are ea mai specific, fără scrisul lui Arany. Creațiunile lui de nepieritoare artă au realizat, în chipul cel mai norocos, tipul ideal de totdeauna al vieții poporului maghiar. De numele lui este legată o activitate poetică uriașă. A scris eposuri, poeme epice, balade, poezii lirice, cele mai multe inspirate din lumea de simțire și de gândire a țaranului maghiar. Lucrarea lui de forță este „Trilogia Toldi”. În această operă Arany a prelucrat, în chip magistral, viața și faptele personajului legendar, Toldi. E vorba de un om ridicat din condițiuni umile, prin propriile forțe fizice și prin o mare putere de caracter, căzut apoi victimă nobleței sale: simbol al maghiarului de totdeauna în luptă cu destinul dintre Asia și Europa. Restul operei: eposuri, balade, versuri lirice, de aceeaș valoare și înălțime, sunt tot atâtea bucăți de oglindă, în care poporul maghiar își surprinde propria fizionomie, în ce are mai orgolios. Cu ocazia comemorării, o mare editură budapestană îi va edita opera complectă în 10 volume, prefătată de un studiu al fostului critic contemporan, Pavel Gyulai. În românește, din acest poet, s'a tradus puțin și slab. Doar balada „Ágnes asszony” (Lelea Agneș) prelucrată de Șt.O. Iosif, merită mențiune.

Teodor Murășanu

Abonamente: 1 an 120 lei — Instituțiuni: 500 lei.

Redacția și Administrația: Teodor Murășanu, Turda, Piața Regina Maria, 23

Tiparul Tipografiei „A r i e ș u l” Turda

